

Қысталаң жылдарда

Қазыналы қарашаңырақ

Қазан революциясы жеңіске жеткенімен шеткері аймақтар әлі де үстем тап өкілдерінің қол астында болды. Жол қашықтығы, берік ұйымдасқан саяси партиялардың болмауы, жұмысшылар санасының жоғары деңгейге көтерілмеуі өңірде Совет өкіметінің шапшаң орнығуына кедергі келтірді. Алайда, орталық-тағы дүмпу Далалық аймаққа жетіп, елді қатты елендетті. Жаңа өкімет орнатуға Омбы облыстық және Ақмола уездік Советтері большевиктерінің атқарған істері ұланғайыр болды. Олар өз жұмысының пәрменділігін арттыруда алдымен Спасск және ағлышшындар салып бітпеген Қарсақбай мыс қорыту заводтарының, Қарағанды көмір кенішінің, Өспен және Жезқазған рудниктерінің озық ойлы жұмысшылары мен интеллигенциясына арқа сүйеді.

Уезд орталығы Ақмоладан «Тіршілік» газеті шығарылып, ол аталған өндіріс орындарына таратылды, Бұл басылымда большевиктердің жарқын болашақ үшін күресетіндігі, биліктің жұмысшы-шаруа қолына өтуі қажеттігі жазылып тұрды. Сондай-ақ, В. Лениннің сөздері мен мақалалары да үзбей жарияланып отырды. Жұмысшылардың өнеркәсіп кәсіпорындарында шоғырлануы қазақ жерінің басқа аймақтарына қарағанда Совет өкіметі үшін күрестің осы өңірде мейлінше жүйелі, әрі мақсатты жүргізілуіне себебін тигізді.

Қарағанды өңірін дамытудың жаңа кезеңі Совет өкіметі орнаған соң басталды деуіміз керек. РСФСР Халық комиссарлары Советінің төрағасы В. Лениннің 1918 жылғы 11 мамырдағы қол қойған қаулысы жалғыз Спасск мыс қорыту заводын национализациялау туралы ғана емес, жалпы Қарағанды аймағында экономиканы социалистік тұрғыда құрудың негізін қалады.

Алайда 1918 жылғы маусымда Совет өкіметі жергілікті жердегі биліктен айрылып, национализацияланған кәсіпорындар бұрынғы иелерінің қолына қайтадан қарады. Барлық өндіріс орындарындағы құрылған завод комитеттері қудаланып, таратылды, ниеті бұзық деп танылған озық ойлы жұмысшылар жұмыстан босатылды. Колчактың баскесерлері өндіріс орындарын ғана емес, қазақтың бейбіт ауылдарын да аяусыз тонады. Қара халыққа зорлық-зомбылық көрсетті. Б.Серікбаев, Ф.Кривогуз, Н.Бекмұхамбетов тәрізді тағы да басқа көптеген большевиктер Колчак жазалаушыларының қолынан қаза тапты, С.Сейфуллин және оның совдептік серіктері Атаман Анненковтың азап вагонында жапа шекті.

Сарыарқа төсіндегі Колчактың ойраны бір жарым жылдай уақытқа созылды. Елдің келер күнге деген сенімі кеміп, ақтың ба, қызылдың ба сойылын соғарын білмей дал болды. Міне, осы кезеңде Қиыр Шығыс өңірінде ақтармен күресте тамаша табыстарға жеткен атақты қолбасшы М.Тухачевскийдің армия бөлімдері қазақ даласында билік жүргізіп отырған ақтарды небары 2-3 айдың ішінде дүркіретіп қуып шығады. Атап айтқанда, 1919 жылдың қазан айының соңында Петропавлды, қарашада Ақмоланы, ал желтоқсанның 5 жұлдызында Спасск заводын ақтардан азат етеді.

Тарихи деректер Қарағанды аумағында 1919 жылдың 13 желтоқсанынан 1920 жылдың 3 наурызына дейінгі аралықта Совет өкіметі толық қалпына келтірілгенін мәлімдейді. 1919 жылдың 10 желтоқсанында Спасск мыс қорыту заводы жұмысшыларының жалпы жиналысында фабрика-завод комитеті сайланады. Жалпы елдің болашағы үшін осы өңірдегі кәсіпорындардың халық шаруашылық зор маңызы бар екендігін түсінген жұмысшылар бастама көтеріп, Азамат соғысы кезінде бүлінген шахталарды, рудниктер мен заводтарды қалпына келтіруге кірісті. Осы істің маңдай алдында коммунистер болды.

Қарағанды мекені 20-шы жылдардың басында бір бірінен алшақ орналасқан, орыстар, украиндар, қазақтар мекендейтін Үлкен Михайловка, Ескі Тихоновка, Зеленая Балка деп аталған басқа да бірнеше шағын елді мекендерден тұрған. Осы елді мекендердің тұрғындары бүлінген, қираған өнеркәсіп орындарын қалпына келтіру бастамасын бірауыздан қолдап, өздерінің ортақ іске үлес қосылуға әзір екендіктерін білдіріп, Спасск заводының жұмысшыларына хат жолдайды.

1920 жылдың алғашқы жартысында аймақтың барлық жерінде 1918 жылғы Совет Конституциясы негізінде Советтердің тұңғыш сайлауы өткізілген. Міне, осы сайлау барысында Өспен руднигі мен Қарағанды кенішінің жұмысшылары сайлаушылардың жалпы жиналысында совет өкіметін қырағылықпен қорғап, жау қиратқан өндіріс орындарын толық қалпына келтіретіндіктерін мәлімдеген. Солай десек те 1921 жылдың басында Қарағанды өңірінде контрреволюциялық элементтердің қайта бас көтеруі қолға алынған істің өз деңгейінде жүзеге асуына біршама кедергісін тигізді. Алайда, Қызыл Армия бөлімдерінің соққысынан кейін бүлікшілер аймақтың оңтүстік-шығысына шегінеді.

Міне, Қарағанды аймағын бейбіт тұрғыда дамыту осыдан соң нақты арнасына түседі. Сол кезде-

ақ, аймақтың индустриалдық даму келешегі табиғи байлықтарын терең зерттеуге байланысты екендігі білінген еді.

Қарағанды өңіріне елдің назарын аудартқан, аймақты игеруді жедел қолға алудың қажеттігін ғылыми тұрғыда дәлелдеп шыққандар - барлаушы-геологтар болған еді. Негізі Қарағанды аймағы дегенде тек ондағы көмір кенішімен ғана шектеліп қалсақ, онымыз мәселені толық ашып көрсетпегеніміз болар еді. Қарағандының мол отын базасы жалпы өңірдің индустриясын дамытудың қайнар көзі болды. Не нәрсе болмасын алдымен энергия көзінен қуат алуы қажет. Ал Қарағандының таскөмірі нағыз энергия көзінің өзі еді.

Белгілі геологтар Қ.Сәтбаев, А.Гапеев, Н.Кассин, Н.Наковник, М.Русаков және басқалардың 20-шы жылдардағы қажырлы еңбегінің нәтижесінде Қоңыратта, Жезқазғанда, Семізбұғыда, Өспенде және басқа жерлерде түсті металдардың мол қорлары табылды. Социалистік индустрияландыру барысында қатарға қосылған бар өнеркәсіп орындары тағдырын Қарағанды көмір кенішімен сабақтастырды, себебі олардың қай. қайсысының болмасын көмірсіз күні жоқ еді.

Орталық елдің шығысындағы индустрия аймағының келешегі де осы өңірдегі көмір қорының қаншалықты екендігіне байланысты екенін ұққан. Ғалым-зерттеушілер тарапынан түрлі делелдер, нақты цифрлар келтіріліп жатқанымен үлкен істі қолға алар тұста тағы бір кәсіп-пішіп алу қажет болатын. Себебі қиыр далаға жетудің өзі күш болған кезең-де өңірді игеру үшін мол шығын жұмсау қажет еді. Жас өкімет көзсіз тәуекелге баруға батпады. Гапеевтің тұжырымдамаларын нақтылай түсу қажет болды. Ел басынә ауыртпашылық түсірген қилы кезең өткен соң, Орталық Далалық аймақтың болашағы және қазба байлығының қоры қанша деген мәселеге әлденеше мәрте оралып отырды. Қарағандының жер асты қазба байлығының ұшан-теңіз екендігіне жоғарыдағылардың көзін жеткізген тамаша инженер-геолог Дмитрий Назарович Бурцев еді...

**Аман ЖАНҒОЖИН,
Ермағамбет ЛҰҚПАН.**